

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA PUL MABLAG‘LARI AUDITINI TASHKIL ETISH VA TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Ilmiy rahbar: Sativaldiyeva Gulchexra Xudayberdiyevna

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi va menejment” kafedrası katta o‘qituvchisi

Muhiddinov Muhammadali

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va auditi yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Maqolada raqamlashtirish sharoitida korxonalar pul mablag‘lari auditini tashkil etish va takomillashtirishning zamonaviy yondashuvlari o‘rganiladi. Raqamli texnologiyalar, xususan, avtomatlashtirilgan audit dasturlari, sun‘iy intellekt va katta ma‘lumotlar tahlili asosida audit jarayonlarini optimallashtirish usullari tahlil qilinadi. Moliyaviy operatsiyalarni shaffoflashtirishda blokcheyn va raqamli bank xizmatlarining roli ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, kiberxavfsizlikni ta‘minlash va xavf-xatarlarni minimallashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: raqamlashtirish, pul mablag‘lari, avtomatlashtirilgan audit dasturlari, moliyaviy operatsiyalar, blokcheyn.

Kirish. Raqamlashtirish davrida korxonalarning pul mablag‘lari auditini tashkil etish va takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalar va ma‘lumotlarni boshqarish tizimlarining rivojlanishi, audit jarayonlarini yanada samarali va aniq o‘tkazish imkonini beradi.

Raqamlashtirish jarayonida korxonalar avtomatlashtirilgan audit tizimlariga o‘tishga intilmoqda. Ushbu tizimlar yordamida pul mablag‘lari harakatini real vaqt rejimida kuzatish, hisobotlarni avtomatik ravishda tayyorlash va tahlil qilish

mumkin. Masalan, moliyaviy ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishda dasturiy ta'minotdan foydalanish, auditorlarga xatolarni tezda aniqlash va ularni bartaraf etishga yordam beradi. Bu jarayon nafaqat audit sifatini oshiradi, balki vaqt va resurslarni ham tejaydi.

Raqamli muhitda turli xil ma'lumot manbalaridan foydalanish zarurati ortadi. Korxonalar o'zlarining moliyaviy ma'lumotlarini boshqa tizimlar bilan integratsiya qilish orqali audit jarayonlarini samarali boshqarishlari mumkin [1]. Masalan, buxgalteriya dasturlari, CRM tizimlari va ERP tizimlari o'rtasidagi ma'lumot almashinuvi auditorlarga to'g'ri va aniq ma'lumot olish imkonini beradi. Bu esa audit jarayonining shaffofligini oshiradi va xatolarni kamaytiradi.

Katta ma'lumotlar (Big Data) analitikasi auditorlarga pul mablag'lari harakatini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali auditorlar moliyaviy trendlarni aniqlash, potentsial muammolarni oldindan ko'rish va strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradigan xulosalar chiqarishlari mumkin. Katta ma'lumotlar yordamida korxonalar o'z faoliyatini yanada samarali boshqarishlari uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarga ega bo'lishadi.

Pul mablag'lari auditida raqamli xavfsizlik ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalar yordamida amalga oshiriladigan audit jarayonlarida ma'lumotlarning xavfsizligini ta'minlash zarur [2]. Korxonalar xavfsizlik chora-tadbirlarini kuchaytirishi, ma'lumotlarni shifrlash, kirishni nazorat qilish va muntazam ravishda xavfsizlik auditlarini o'tkazishi kerak. Bu auditorlarga ishonchli va to'g'ri ma'lumotlar asosida ish olib borish imkonini beradi.

Raqamlashtirish sharoitida auditorlarning malakasini oshirish ham muhimdir. Zamonaviy auditorlar raqamli texnologiyalarni, katta ma'lumotlar analitikasi va avtomatlashtirilgan tizimlardan samarali foydalanishni bilishi kerak. Korxonalar auditorlar uchun treninglar va seminarlar tashkil etishi, ularni yangi texnologiyalar bilan tanishtirishi zarur. Bu auditorlarning malakasini oshirib, audit jarayonining sifatini yaxshilaydi.

Raqamlashtirish jarayonida audit jarayonlarini doimiy ravishda takomillashtirish zarur. Korxonalar o'z audit strategiyalarini yangilab turishi, yangi texnologiyalarni joriy etishi va auditorlik amaliyotlarini rivojlantirishi kerak. Bu esa nafaqat pul mablag'lari auditining sifatini oshiradi, balki korxonaning umumiy moliyaviy holatini yaxshilashga ham xizmat qiladi.

Bugungi kunda moliyaviy operatsiyalarni shaffoflashtirish masalasi har qachongidan ham dolzarbroqdir. Raqamli texnologiyalar, xususan, blokcheyn va raqamli bank xizmatlari, ushbu jarayonni yanada samarali va ishonchli qilishda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu ikki texnologiya, moliya sohasida yangiliklarni kiritish bilan birga, foydalanuvchilarga yanada ochiq va shaffof muhit yaratishga yordam beradi.

Blokcheyn - bu ma'lumotlarni saqlash va uzatishning innovatsion usuli bo'lib, u markazlashtirilmagan va xavfsiz tizimni ta'minlaydi. Har bir tranzaksiya bloklarga yoziladi va bu bloklar bir-biriga bog'lanadi, natijada ma'lumotlar zanjiri hosil bo'ladi. Blokcheynning asosiy afzalliklaridan biri shundaki, u ma'lumotlarni o'zgartirish yoki yo'qotishni deyarli imkonsiz qiladi [3]. Bu esa moliyaviy operatsiyalarni shaffoflashtirishda katta ahamiyatga ega. Blokcheyn yordamida amalga oshiriladigan moliyaviy operatsiyalar har qanday uchinchi tomon aralashuvisiz, bevosita foydalanuvchilar o'rtasida sodir bo'ladi. Bu jarayonlar to'g'ridan-to'g'ri va tezkor bo'lib, har bir tranzaksiyaning tarixini kuzatish imkonini beradi. Masalan, blokcheyn asosidagi kriptovalyutalar orqali amalga oshiriladigan to'lovlar, foydalanuvchilar uchun to'liq shaffoflikni ta'minlaydi. Har bir foydalanuvchi o'z tranzaksiyalarini kuzatishi va ularning haqiqiyligini tasdiqlashi mumkin.

Raqamli bank xizmatlari esa zamonaviy moliya muhitida yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Ular foydalanuvchilarga an'anaviy bank xizmatlariga nisbatan qulayroq va tezkor xizmatlar taklif etadi. Raqamli banklar ko'pincha mobil ilovalar yoki veb-platformalar orqali ishlaydi, bu esa mijozlarga istalgan

joydan va istalgan vaqtda moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Raqamli bank xizmatlari shaffoflikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular foydalanuvchilarga o'z hisob raqamlarini va moliyaviy operatsiyalarini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Shuningdek, raqamli banklar ko'pincha foydalanuvchilarga o'z xarajatlarini tahlil qilish va boshqarish uchun analitik vositalar taqdim etadi. Bu esa mijozlarga o'z moliyaviy holatini yaxshiroq tushunish va rejalashtirish imkonini beradi.

Blokcheyn va raqamli bank xizmatlarini birlashtirish, moliya sohasida yanada kuchli shaffoflikni ta'minlaydi. Masalan, raqamli banklar blokcheyn texnologiyasidan foydalanib, mijozlarning har bir tranzaksiyasini xavfsiz va aniq tarzda yozib borishi mumkin. Bu nafaqat shaffoflikni oshiradi, balki firibgarlik holatlarini kamaytiradi. Bundan tashqari, blokcheyn asosidagi smart-kontraktlar yordamida avtomatik ravishda moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish mumkin. Smart-kontraktlar - bu dasturlash tilida yozilgan va oldindan belgilangan shartlarga muvofiq ish olib boradigan avtomatik kelishuvlardir. Ular yordamida har qanday moliyaviy operatsiya, masalan, kredit berish yoki to'lovlarni amalga oshirish jarayoni avtomatlashtirilishi mumkin.

Raqamli audit - bu korxonalarda moliyaviy va operatsion jarayonlarni tahlil qilish, nazorat qilish va baholashda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash jarayonidir. O'zbekiston iqtisodiyotining raqamlashtirilishi va innovatsion yondashuvlar bilan rivojlanishi sharoitida raqamli auditni joriy qilish muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonning mahalliy xususiyatlari esa O'zbekiston qonunchiligiga mos ravishda amalga oshirilishi zarur.

O'zbekiston Respublikasida raqamli auditni joriy qilishda avvalo qonunchilik va normativ-huquqiy bazani hisobga olish zarur. Mamlakatda "Audit faoliyati to'g'risida"gi qonun [4], "Moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddatlari hamda ularning tarkibi va mazmuni to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi Moliya vaziri buyrug'i [5] va boshqa tegishli hujjatlar raqamli auditni amalga oshirishda

asosiy yo‘riqnomalarni belgilaydi. Ushbu qonunlar auditorlik faoliyatini tartibga solish, moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim etishda shaffoflikni ta‘minlashga qaratilgan.

Korxonalarda raqamli auditni amalga oshirish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish juda muhim. O‘zbekiston hukumatining raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalarni rivojlantirishga qaratilgan dasturlari doirasida korxonalar uchun raqamli platformalar va dasturiy ta‘minotlarni ishlab chiqish va qo‘llash imkoniyatlari yaratilmoqda. Bu esa auditorlarga ma‘lumotlarni tez va samarali tahlil qilish imkonini beradi.

Raqamli auditni muvaffaqiyatli joriy qilish uchun malakali kadrlar tayyorlash masalasi ham muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston ta‘lim tizimida auditorlik va raqamli texnologiyalar bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlashga qaratilgan kurslar va dasturlar mavjud. Bunday kadrlar nafaqat audit jarayonlarini amalga oshirishi, balki zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashda ham yetarlicha bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur.

Raqamli audit jarayonida ma‘lumotlarning xavfsizligi va himoyasi alohida e‘tiborni talab qiladi [6]. O‘zbekiston qonunchiligida axborot xavfsizligi va shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish bo‘yicha qat‘iy talablar mavjud. Korxonalar auditorlik jarayonida ishlatiladigan barcha ma‘lumotlarni himoya qilish, shuningdek, axborot tizimlarining xavfsizligini ta‘minlash uchun zarur choralarni ko‘rishlari kerak.

Raqamli auditning joriy qilinishi korxonalar uchun bir qator afzalliklarni taqdim etadi. Birinchidan, bu jarayon auditorlik faoliyatini tezlashtiradi va samaradorligini oshiradi. Ikkinchidan, raqamli audit yordamida korxonalar o‘z moliyaviy holatini yanada aniqroq baholash imkoniga ega bo‘ladilar. Uchinchidan, bu jarayon shaffoflikni oshiradi va firibgarlik holatlarini oldini olishga yordam beradi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida raqamli auditni rivojlantirish istiqbollari juda kengdir. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotning o‘sishi bilan birga, raqamli auditning ahamiyati ham ortadi. Korxonalar, davlat organlari va auditorlik tashkilotlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va auditorlik jarayonlarini takomillashtirish orqali raqamli audit sohasida yangi yutuqlarga erishish mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, raqamlashtirish sharoitida pul mablag‘lari auditini tashkil etish va takomillashtirish, zamonaviy iqtisodiy muhitda korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta’minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalarni joriy etish, audit jarayonlarini avtomatlashtirish va ma’lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish orqali auditorlik faoliyatining samaradorligini oshirish mumkin. Bundan tashqari, raqamli auditning afzalliklari, jumladan, shaffoflikni oshirish, firibgarliklarni oldini olish va moliyaviy hisobotlarning aniqligini ta’minlash kabi jihatlar, pul mablag‘lari auditini yanada kuchaytiradi. Malakali kadrlarni tayyorlash va axborot xavfsizligini ta’minlash orqali raqamli audit jarayonlarini yanada mustahkamlash zarur. Shu bilan birga, O‘zbekiston qonunchiligiga mos ravishda audit jarayonlarini takomillashtirish uchun innovatsion yondashuvlar va hamkorlikni rivojlantirish muhimdir. Bularning barchasi raqamlashtirish sharoitida pul mablag‘lari auditini samarali tashkil etish va takomillashtirishga yordam beradi, bu esa korxonalarning moliyaviy barqarorligini va raqobatbardoshligini oshiradi. Raqamli transformatsiya jarayonlari davomida audit sohasidagi yangiliklarni qo‘llash va rivojlantirish, iqtisodiyotning barqaror o‘shishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatkulov M.Sh., Tabayev A.Z. “Buxgalteriya hisobi” o‘quv amaliyoti uchun o‘quv qo‘llanma. – T.: 2022: - 126 b.

2. Qudratovich, Eshonkulov Akmal. "KORXONALARDA PUL MABLAGʻLARI XISOBINI XALQARO STANDARTLARDA TAKOMILASHTIRISH." Journal of marketing, business and management 3.10 (2025): 98-103.
3. Gʻulomova F. Buxgalteriya hisobini mustaqil oʻrganuvchilar uchun qoʻllanma. –T.: “NORMA” nashriyoti, 2010 y.
4. Oʻzbekiston Respublikasining Qonuni, 25.02.2021 yildagi OʻRQ-677-son.
5. Oʻzbekiston Respublikasi iqtisodiyot va moliya vazirining buyrugʻi, 04.11.2024 yilda roʻyxatdan oʻtgan, roʻyxat raqami 3567.
6. Toxir oʻgʻli, Eshtuxtayev Anvar. "MOLIYAVIY XIZMATLAR." TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION GʻOYALAR 1.7 (2025): 399-402.